

Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
Вип. 15. 2011. С. 280–290.

Олександр СИТНИК, Андрій БОГУЦЬКИЙ,
Руслан КОРОПЕЦЬКИЙ, Олена ТОМЕНЮК,
Марія ЛАНЧОНТ, Ярослав КУСЯК,
Тереза МАДЕЙСЬКА

ПРОНЯТИН II – ПАМ'ЯТКА ПОЧАТКУ ВЕРХНЬОГО ПАЛЕОЛІТУ ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОЇ ВИСОЧИНИ*

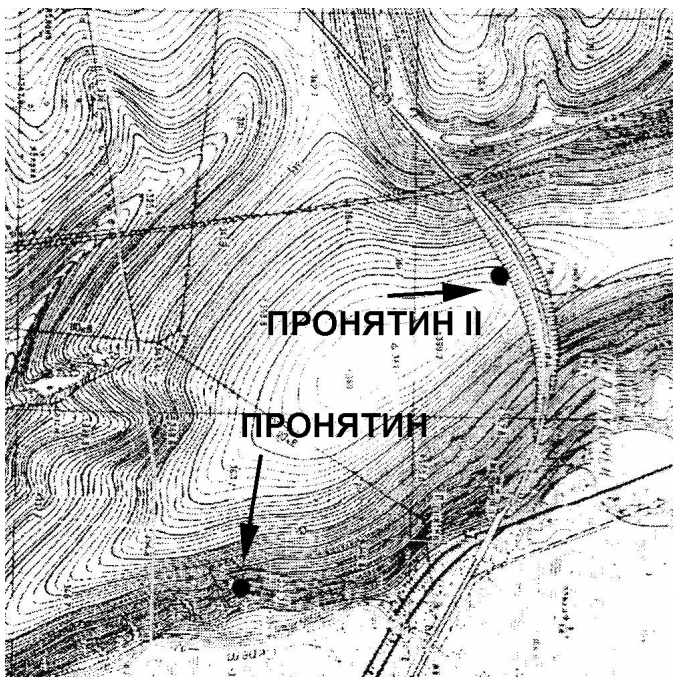

Рис. 1. Карта розташування стоянок Пронятин і Пронятин II

Fig. 1. Map of location of sites Proniatyn and Proniatyn II

дослідження пам'яток ранньої пори верхнього палеоліту. Стоянка Пронятин II, на наш погляд, за геологічною позицією і техніко-типологічними характеристиками кам'яного інвентарю може належати саме до цієї доби.

Історична довідка. Стоянка була відкрита розвідками О. Ситника ще у 1978 р. [Ситник, 1980]. У цьому ж році закладено невеликий шурф. Пам'ятка знаходиться приблизно за 800 м на північний захід від стоянки Пронятин I [Ситник, 2000], на тому ж платоподібному останці, але не на схилі до річки, а в центрі найвищого піднесення плато, за 300 м від правого берега р. Серет (рис. 1, фото 11). Через цю ділянку у 1977–1979 роках прокладено об'їзну трасу навколо Тернополя – від Львівської дороги понад Великий Глибочок, Чистилів, Білу до Кременецької (Збараської) траси. У зв'язку з тим, що дорога проходить через вершину плато – фактично через високий горб, будівельним проектом вирішено було нівелювати її – врізатись в гору на глибину до 20–30 м. Таким заходом було зменшено кут нахилу траси до ріки, точніше –

Питання перехідної доби між середнім і верхнім палеолітом у Східній Європі (і не тільки в Східній) в останні десятиліття привертає посилену увагу серед спеціалістів [Аникович, 1999; Аникович, Анисюткин, Вишняцкий, 2007; Вишняцкий, 2008 та ін.]. Це викликано, насамперед, появою у Європі нового фізичного типу людини – *Homo sapiens*, яка принесла з собою нову культуру в широкому розумінні цього терміну і нову технологію обробки каменю – у вузькому. Власне характер заміни/зміни техніки розщеплення кам'яної сировини періоду середнього палеоліту (епохи неандертальця) новою технікою верхнього палеоліту (*Homo sapiens*) і є головною проблемою, яка постає перед дослідниками. Чи був це тривалий еволюційний процес чи раптова заміна? Як цей процес проходив на різних територіях Європи? На ці запитання може дати відповідь лише ретельне

*Робота підготовлена в рамках проектів “Podstawy fenomenu trwałego osadnictwa paleolitycznego w strefie podkarpacko-podolskiej”, Nr N N306 426234 pt., та “Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej – studium zmian środowiska zachodniej Ukrainy i południowo-wschodniej Polski w plejstocenie i ich wpływu na pierwotne osadnictwo oraz szlaki migracji (na podstawie stanowisk lessowych i jaskiniowych)”, nr 691-N/2010/0, Ukraina

до мосту через залізничні колії Львів–Тернопіль. Отже, земляними роботами було сформоване своєрідне корито, по дну якого проходить автотраса (рис. 2).

На самому чубку плато, на лівому борту котловану (якщо дивитися в бік Львівської траси), у ще свіжих суглинках у 1978 р. знайдено майже цілий зуб і фрагмент стегнової кістки мамонта, а також кілька кременів, виготовлених, безсумнівно, палеолітичною людиною. У цьому ж році був закладений невеликий шурф-розкоп (2×4 м), орієнтований за сторонами світу, у якому знайдено два нуклеуси, 4 вироби з вторинною обробкою, 5 пластин, 4 відщепи, 9 невизначених уламків сколів і 7 скалок-лусок. Індустрія виразно призматична, верхньопалеолітична, з елементами мустьєрської технології [Ситник, 1984, 1989, 1995].

Тоді ж було встановлено, що культурний шар залягав на глибині 3,10–3,30 м у прошарку дуже порушених делювіально-соліфлюкційними процесами суглинків, фактично поміж двома розірваними великими фрагментами горизонту Н горохівського (мезинського, прилуцького) викопного ґрунтового комплексу. Тобто, простежувалась досить складна стратиграфічна ситуація. Ніхто з професійних геологів розріз у цей час не оглядав.

У зв'язку із зазначеним у 2010 р. вирішено закласти новий шурф приблизно у тому ж місці, що й шурф 1978 р., і дослідити геологію пам'ятки на новому рівні. Шурф заглиблено до безсумнівного горохівського викопного ґрунтового комплексу, згідно регіональної стратиграфічної схеми лесово-ґрунтової серії плейстоцену західної частини України [Богущький, 1986, 1987; Богущький А., Богущький О., Волошин, 1998; Łanczont, Boguckuj, 2007].

Подаємо детальний опис розрізу (рис. 3).

0–1,3 м

Сучасний чорнозем, практично непорушений. Порушена тільки верхня частина гумусного горизонту.

Гумусний (Н) горизонт потужністю 0,7 м супіщаний, сірий, ділянками темно-сірий (7,5YR1/5, 1/4), місцями з коричневим відтінком (7,5YR3/6). Породи карбонатні, з дутиками до 3 см, псевдоміцелієм, навіть карбонатними кірками. Є маса червоточин і кротовин, які заповнені як матеріалом гор. Н, так і гор. І. Діаметр червоточин до 1,5 см, кротовин – до 10 см і більше. Є спальні камери (до 20 см). Нижній контакт нерівний, за зміною кольору.

I карб., кротов. має потужність 0,6 м. Він також супіщаний, світло-коричневий (7,5YR3/7), дуже карбонатний (псевдоміцелій, пилуваті карбонати, дутики до 3–4 см та ін.). Горизонт оглєсений, повсюди плямисте озалізнення, плями до 5–6 см. Є залісті патьоки по тріщинах. Характерною ознакою шару є переповненість кротовинами (до 10 см діаметром), спальними камерами (до 20 см), червоточинами (до 2 см). Всі вони заповнені як гумусним матеріалом, так і матеріалом гор. І та лесами. Нижній контакт проводимо умовно, за зростанням однорідності порід і різким зменшенням біогенної переробки. Ділянками добре видно, що гор. І сформований частково і на красилівських супісках.

1,3–1,65 м

Красилівський підгоризонт (його нижня частина) – супіщаний, дуже оглєсений, переповнений псевдоміцелієм, містить велику кількість дутиків діаметром до 3 см і більше. Дутики часто концентруються в тріщинах, які розпочинаються дещо вище, очевидно, з поверхні красилова. Тріщини часто практично вертикальні, глибиною по декілька метрів, але вузькі. Вони розбивають навіть горохівський комплекс. Колір порід голубувато-сірий (10YR1/7). У шарі є поодинокі кротовини і спальні камери (діаметром до 20 см), заповнені головно гумусним матеріалом. Трапляються включення лінзочок гумусованих суглинків горохова потужністю до 3 см. Нижній контакт ясний, за зміною кольору.

1,65–2,1 м

Суглинки карбонатні, палеві (10YR3/8). Дещо зменшується кількість псевдоміцелію, зростає однорідність порід. Тут є дутики, окремі сучасні кротовини з пухким гумусним заповнювачем, але, що дуже важливо, є включення матеріалу із гор. Н горохівського комплексу. По нижньому контакту у східній частині розкопу

- спостерігається складно-деформована смуга з гривами суглинків гор. Н горохова потужністю до 15 см і більше. По нижньому контакті – смуги озалізнення і окремі артефакти у західній частині розкопу.
- 2,1–2,5 м   *Глейовий горизонт* – суглинистий, карбонатний, палевий (7,5YR3/7), дуже оглєсений, смугасто озалізнений. Смуги бурого озалізнення підкреслюють складну внутрішню будову шару, включаючи його пликативну деформованість. У західній частині розкопу, де породи залягають більш спокійно, тобто менше соліфлюкційно-деформовані, цей горизонт можна було б розглядати як аналог дубно, але у східній частині розкопу він містить явні включення суглинків горохівського комплексу, тому впевнено говорити про це складно. Важливо, що у верхніх 10–15 см шару містяться артефакти, що можна розглядати як культурний горизонт. Є також поодинокі кротовини і спальні камери. По нижньому контакту – смуги бурого озалізнення. Дещо зменшується щільність порід. Перехід загалом поступовий.
- 2,5–2,95 м   *Соліфлюкційний горизонт* побудований палевидами карбонатними лесами (7,5YR7/3), з псевдоміцелієм, оглєсеними, вологими, з великою кількістю лінз і грив гумусованих суглинків гор. Н горохівського комплексу. Потужність включень горохівських суглинків – до 10 см. Тут чимало тріщин шириною до 1 см з суцільним карбонатним виповненням. Нижній контакт ясний.
- 2,95–3,55 м   Складно деформований на усю потужність *горохівський викопний ґрунтовий комплекс*.
Особливо порушений *гор. Н*. Він розшарований чисельними гривами гумусованих суглинків, які проникають практично під сучасний ґрунт, іноді його поверхня яскраво зрізана, гостра. У найбільш типовому виразі суглинки гор. Н темно-сірі, з коричневим відтінком (7,5YR4/3). Їхня максимальна потужність – до 0,3 м. Вони безкарбонатні, щільні, містять прошарки і лінзи потужністю до декількох сантиметрів коричневих суглинків гор. І.
Гор. І потужністю 0,3 м також порушений, іноді яскраво-шаруватий, безкарбонатний, темно-жовтий (10YR6/4), з червоточинами (до 2 см діаметром), заповненими матеріалом гор. Н. Нижній контакт ясний, за з'явою карбонатності і зміною кольору.
- 3,55–3,75 м   *Леси* палеві (10YR8/3), карбонатні, однорідні, макропористі, з псевдоміцелієм, (дно розкопу) супіщані, з горохівськими червоточинами і кротовинами.

Отже, культурний шар у вигляді нечисленних крем'яних артефактів знаходився у цьому шурфі на глибині приблизно 2,30 м у суглинистому заповненні, над яким також трапляються фрагменти розірваного горизонту Н горохова. Це добре помітно на фото 13, але головна верства соліфлюкційного шару горохова залягає майже на 1 м глибше (рис. 3). Таким чином, цей стратиграфічний рівень необхідно пояснити досить потужними мерзлотно-соліфлюкційними процесами у переддубнівський час (?). Не можна виключити також, що післягорохівський і післядубнівський соліфлюкційні етапи у розрізі Пронятин II наложені один на одного, як це часто трапляється [Богущкий, 1990]. Можна також дискутувати і про ТЛ-вік порід, особливо про його заниження. Ми більше схильні до варіанту, що палеолітичні люди пам'ятки Пронятин II проживали тут в період формування дубнівського ґрунту. Не викликає сумніву перспективність пам'ятки і необхідність її подальшого дослідження.

АНАЛІЗ АРХЕОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Всього у розкопі II 2010 р. знайдено 19 виробів із місцевого туронського кременю, із найближчих родовищ у верхньокрейдових відкладах, що залягають поряд – в берегових відслоненнях р. Серет. Серед знайденого в культурному шарі крем'яного матеріалу переважають сколи, а серед останніх – відщепи.

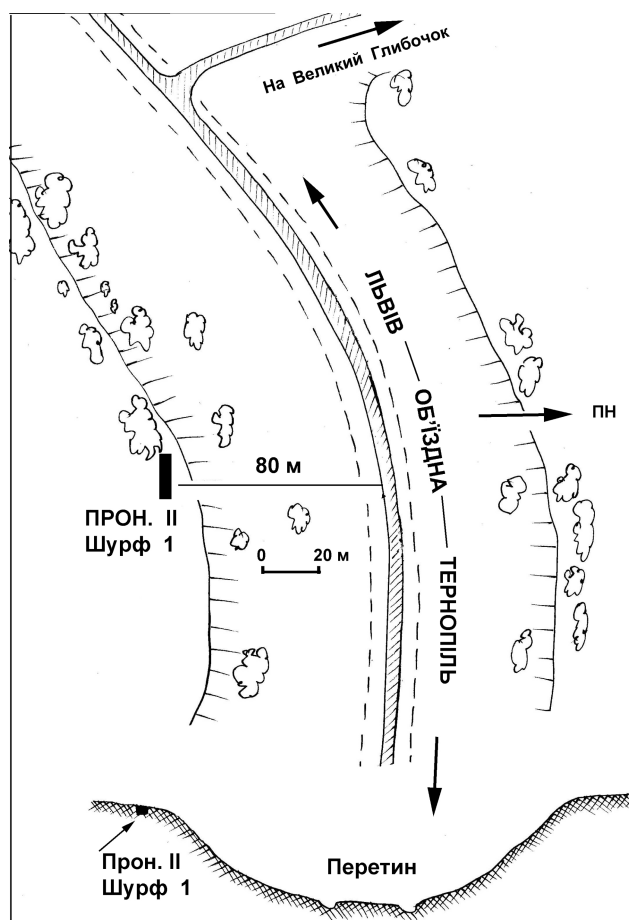

Рис. 2. Схема розміщення шурфа 1 на стоянці Пронятин II (план і перетин)

Fig. 2. Scheme of situation of pit 1 on the site Proniatyn II (plan and section)

Дослідження 1978 р.

З чотирьох ядрищ один має вигляд початкової стадії розщеплення. Це видовжене овальне жовно з грубо сформованою нахиленою площадкою, з якої проведено 5 знятть в поздовжньому напрямі. На боковій стороні корпусу одним сильним ударом виготовлена ще одна ударна площадка, з якої також було зроблено кілька пробних знятть у поперечному напрямі. Розміри нуклеуса: 15,5×8,4×7,0 см.

Наступний нуклеус – призматичний біпоздовжній чотирикутний, з двома полюсними нерівнозначними ударними площадками (рис. 3, 1). Головна (умовно верхня) площадка сформована серією площинних негативів і знаходиться під прямим кутом до площини розщеплення; другорядна (нижня) площадка – скісна, грубо підправлена. В перерізі ядрище овально-округле. На робочій круговій поверхні з тилової сторони помітні ділянки конкреційної кірки, що вказує на можливість реконструкції розмірів та форми заготовки. Нуклеус є типовим ядрищем верхньопалеолітичної індустрії, націленої на продукування видовжених пластинчастих заготовок. Подібні чи майже ідентичні нуклеуси знаходимо у комплексі II-го культурного шару Великого Глибочка I [Ситник, Левчук, 1993; Ситник, Богущький, 1998].

Ще один нуклеус також представляє досить розповсюджений тип верхньопалеолітичної технології – призматичний одноплощадковий поздовжній, напівкруговий в перерізі. Ударна площадка злегка нахилена, багатогранна. На тилій поверхні простежується товста конкреційна кірка жовна. Ядрище збереглося наполовину.

Усі крем'яні вироби вкриті одноманітною патиною, яка лише в окремих моментах видозмінюється від блакитно-білої плямистої до синюватої чи білішої. Лише один предмет (великий масивний відщеп з вторинною підправкою) має на черевці інший тип патини – біло-жовтувату, з численними цятками звітрювання.

Слідів транспортування матеріалу не помічено, бо практично не було куди переноситися, адже кремені знайдені на найвищій точці навколишньої місцевості – на вершині платоподібної височини. Між тим, місцями можна зауважити лунки морозобійних вилущень, утворених внаслідок різкого перепаду температур.

Отже, матеріал в цілому гомогенний, добре збережений, з незначним патинуванням і вторинним пошкодженням. На плані невеликого шурфа 2010 р. він залягає нерівномірно, але й скупчень не створює (рис. 4, фото 12).

Опишемо найважливіші археологічні матеріали, включаючи збірку 1978 р. досліджень.

Загалом в колекції можна виділити 4 нуклеуси, 2 нуклеподібні уламки, 12 виробів з вторинною обробкою – знярядь, 19 відщепів, 11 пластин, 3 невеликих уламки і 3 скалки. Всього 56 виробів.

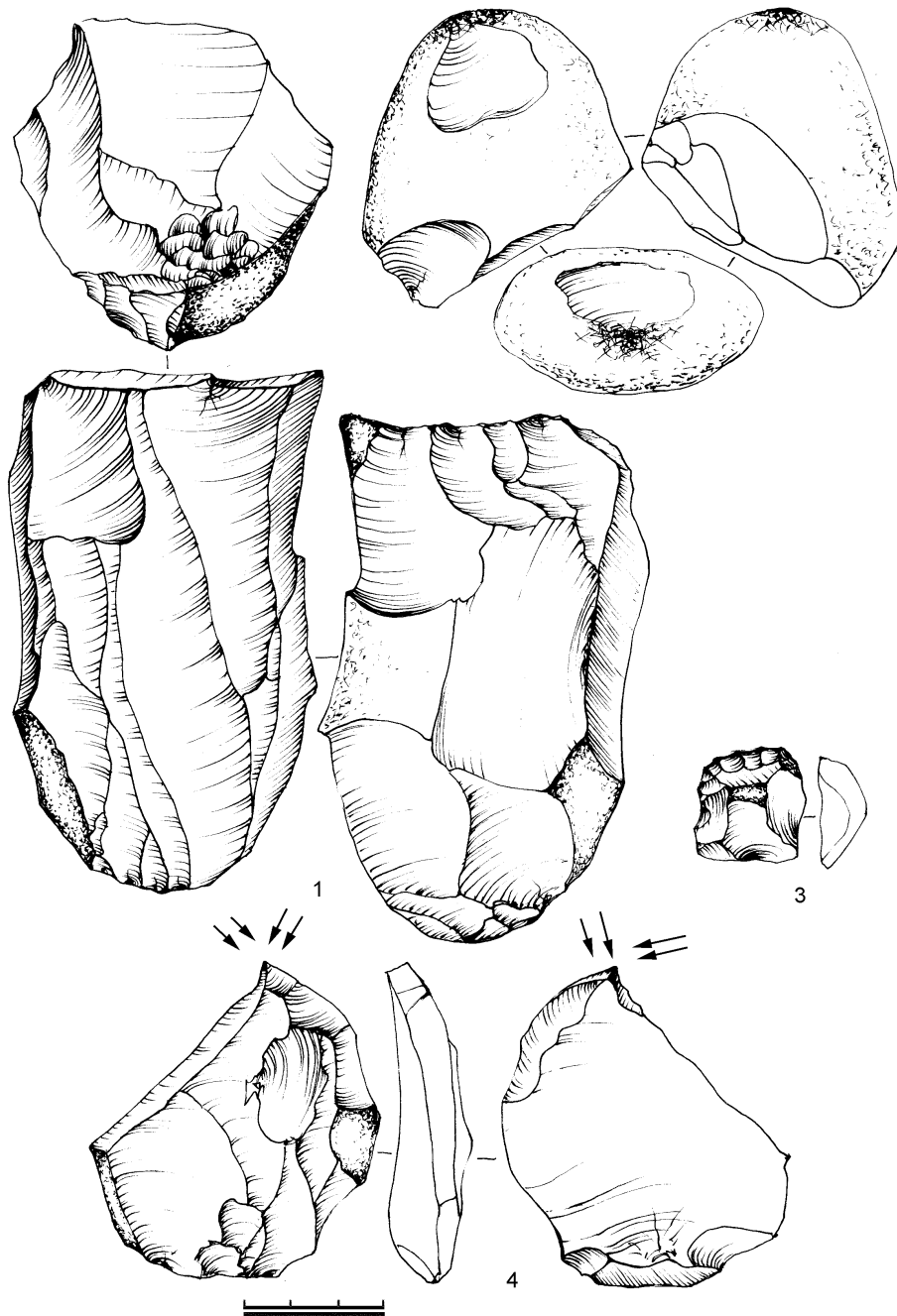

Рис. 3. Крем'яні вироби, виявлені у 1978 р.
Fig. 3. Flint artifacts, collected in 1978

І останній нуклеус – клиноподібний поздовжній одноплощадковий, з двома (під кутом) ударними площадками, розмірами 12,0×9,1×7,6 см.

Знаряддя праці представлені чотирма різцями, вістрям, скребком, рубилоподібним інструментом, трьома скреблами і двома пластинами з ретушю, двома відбійниками.

Найперше привертає увагу багатофасетковий кутовий різець архаїчного вигляду, сформований на масивній заготовці, розмірами 7,0×6,3×1,3 см. Робочий край має дзьобоподібний вигляд, утворений кількома зняттями по широкому термінальному краю безсистемно-крайового відщепу (рис. 3, 4).

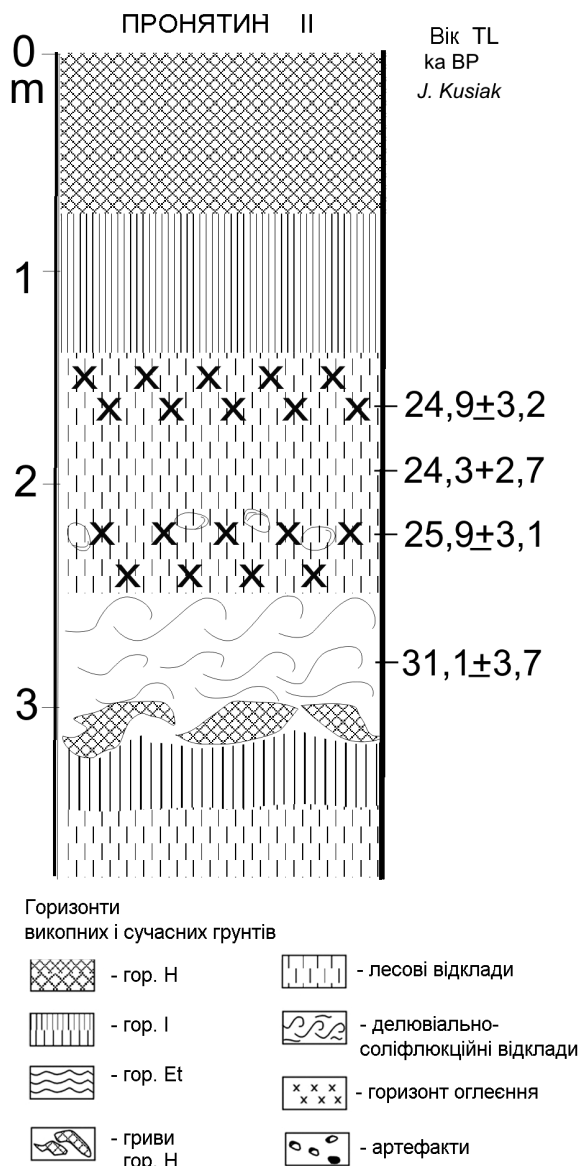

Рис. 4. Схема стратиграфії західної стінки шурфа 2010 р. з ТЛ-датами (опис в тексті)

Fig. 4. Scheme of stratigraphy of western wall of pit with TL-dates. 2010 (description at the text of article)

теристиками відщепу, то це скол вкорочених пропорцій (рис. 6, 1), але якщо поглянути на нього з позицій знаряддя, то воно виглядатиме як трикутний рубилоподібний інструмент приблизно краплеподібної форми. У верхній частині природно загостреного краю з лівого боку зроблено кілька підгострюючих знять (так само з правої сторони вторинною обробкою сформовано ретушовану виїмку), що свідчить про навмисну спеціальну підправку робочого краю.

Цікаво, що негативи вторинної обробки за патиною суттєво відрізняються від патини на черевці сколу – біло-жовтої з лунками звітрювання. Поверхня вторинних негативів майже зовсім не патинувана. Цей факт може вказувати на реутилізацію сколу, залишеного попередніми поселенцями, або ж про тривалий час знаходження цього виробу на поверхні плато пласкою стороною догори, що зумовило інтенсивне патинування. Як би не було, але типологічно цей інструмент ми відносимо до грубих рубальних знарядь (або ж знарядь для рубки).

Другий різець оформлений на природній плитці кременю і належить до типу серединних фасетково-ретушних виробів з широким тупим робочим краєм. Розміри заготовки: 8,5×5,2×2,1 см. Третє знаряддя більше подібне до типу різників [Гладилін, 1976], оскільки його робочий край на куті зламаної реберчастої пластини виділений пласкими, а не вузькими різцевими сколами. Його розміри: 8,6×3,3×1,2 см. Можна виділити мікрорізець так само на куті зламаної пластинки.

Єдиний у комплексі кінцевий скребок, який також, швидше, належить до мікрознарядь. Це високої форми чотирикутна скребачка з дугоподібною спинкою, на чубку якої збереглася ділянка з жовною кіркою (рис. 3, 3). Ретуш оформлення напівкрута, широка, груба. Розміри: 2,3×2,1×0,9 см.

Викликають зацікавлення два відбійника на невеликих крем'яних жовнах, один з яких на робочому краю має негатив, утворений внаслідок контрудару, і характерні зірчасті сліди від ударів (рис. 3, 2). Це була наполовину розламана конкреція розмірами 6,5×6,0×3,3 см.

Ще дві невеликі пластинки мають дрібну ретуш на поздовжньому краю.

Дослідження 2010 р.

Матеріали з шурфа 2010 р. менше презентабельні і типологічно не такі виразні, але вони, безсумнівно, доповнюють колекцію 1978 р. і належать до єдиного гомогенного комплексу одного частково перевідкладеного культурного шару (рис. 5, фото 14).

Великий масивний первинний відщеп (8,5×11,0×4,0 см), можливо, слугував знаряддям для рубки органічних матеріалів. Якщо розглядати його за типологічними характеристиками

Другим цікавим виробом є, мабуть, вістря з обламаним верхнім кінцем (рис. 7, 1). За всіма морфологічними ознаками ця заготовка нагадує трикутний пластинчастий відщеп “вторинного типу”. Ударна площадка грубо фасетована, сильно нахилена до середини (“тупа”). На правому поздовжньому краю помітна дрібна підретушовка. Поверхня рівномірно фасетована в голубуватий відтінок. Його розміри: 5,0×3,5×0,8 см.

Знаряддя скреблоподібного типу сформоване на випуклій боковій стороні чотирикутного відщепу (рис. 7, 2). Це поздовжньо-безсистемно-крайовий скол з надбитою основою (ударною площадкою). На потовщеному термінальному краю зліва виділено короткий напівкрутий “носик” у вигляді робочого краю скребка. Морфологічно – випуклий боковий край – це скребло, але фактично – боковий скребок з носиком. Розміри: 6,0×4,8×1,4 см.

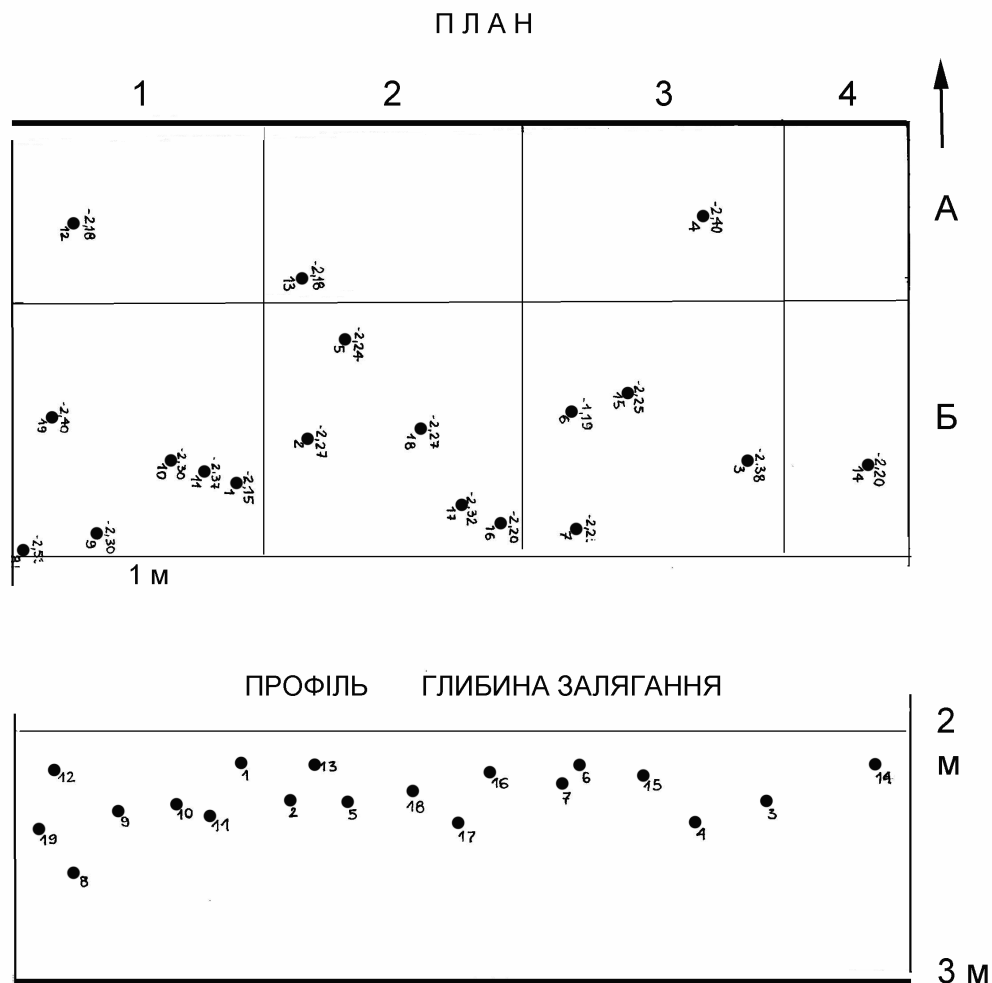

Рис. 5. План та глибина залягання артефактів, виявлених у 2010 р.

Fig. 5. Plan and section (depth of deposition) of the artifacts, collected in 2010

У цій невеличкій колекції трапилося лише 2 пластинчастих вироби, один з яких є класичним тригранним сколом, обламаним у верхній і нижній частинах (рис. 7, 4), тобто збереглася лише медіальна частина. Розміри: 3,4×1,6×0,4 см.

Другою пластиною є частково двосхилий, частково багатогранний скол (у верхній частині). Він також не має базальної основи, тому не можемо нічого сказати про ударну площадку. Грубо багатогранний характер термінального краю пластини пояснюється захопленням частини прикрайової (площадкової) зони нуклеуса під час розщеплення (рис. 7, 5). Розміри збереженої частини виробу: 7,5×4,0×1,4 см.

Подібним до пластини (за пропорціями) є радіально-крайовий відщеп з дрібною крайовою ретушшю на одній з поздовжніх сторін, нанесеній з вентрального боку (рис. 6, 2). Ретуш можна оцінити і як сліди використання в трудових операціях. Площадка легко огранена і дуже тупо нахилена досередини. Розміри: 7,8×3,8×1,2 см.

Викликають зацікавлення кілька відщепів. Один з них – типовий радіальний “диск” з випуклою спинкою (рис. 6, 3), овально-округлої форми, з грубо багатогранною ударною площадкою (розміри: 6,1×7,4×2,7 см). Другий відщеп подібний, але основу спинки займає широкий негатив попереднього зняття (рис. 6, 4). Розміри: 5,4×6,2×1,8 см.

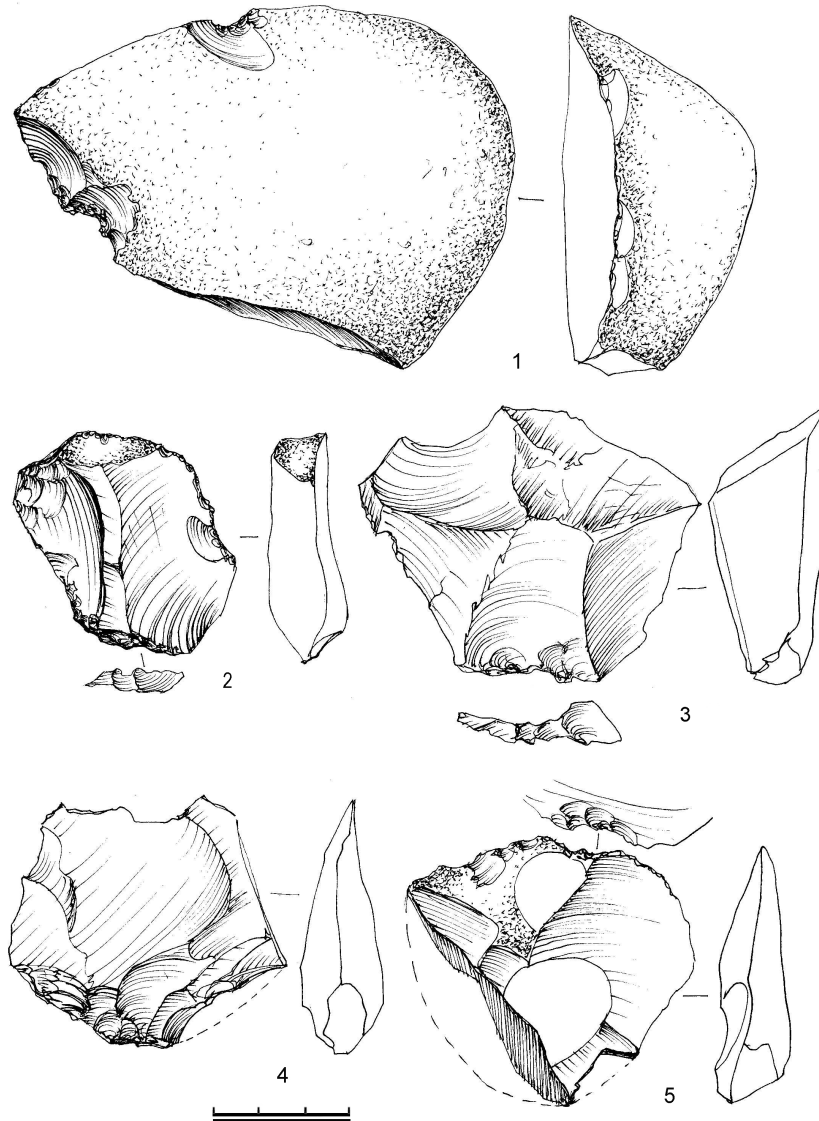

Рис. 6. Крем'яні вироби, виявлені у 2010 р.
Fig. 6. Flint artifacts, collected in 2010

Ще один відщеп, частково фрагментований, поздовжньо-безсистемно-крайового типу має широкий поперечний край, на якому з двох сторін помітна зубчато-виломлююча ретуш, мабуть, спеціально запланованого характеру (рис. 6, 5). Розміри: 6,1×6,0×1,4 см. Досить показовим є відщеп безсистемно-радіального типу з багатогранною площадкою, овальної форми, з дрібною прикорйовою ретушшю на правому випуклому краю (рис. 6, 3). Розміри:

4,7×4,5×1,6 см. У загальних рисах весь комплекс виглядає досить макролітичним, у якійсь мірі перехідним, проміжним поміж середнім і верхнім палеолітом. З одного боку, в ньому помітні яскраві традиції ще середньопалеолітичної радіальної техніки – масивні дископодібні сколи і левалузького типу заготовки з фасетованими (але грубо) ударними площадками. З другого боку, безсумнівним є загальна призматична система розщеплення, наявність різців і скребкоподібних знарядь. Технологічно і морфологічно ми визначаємо цю індустрію як перехідну і вміщуємо в період 40–30 тис. р. тому, тим більше, що цьому не суперечить, але навіть підтверджує стратиграфічна позиція артефактів в геологічному розрізі пам'ятки.

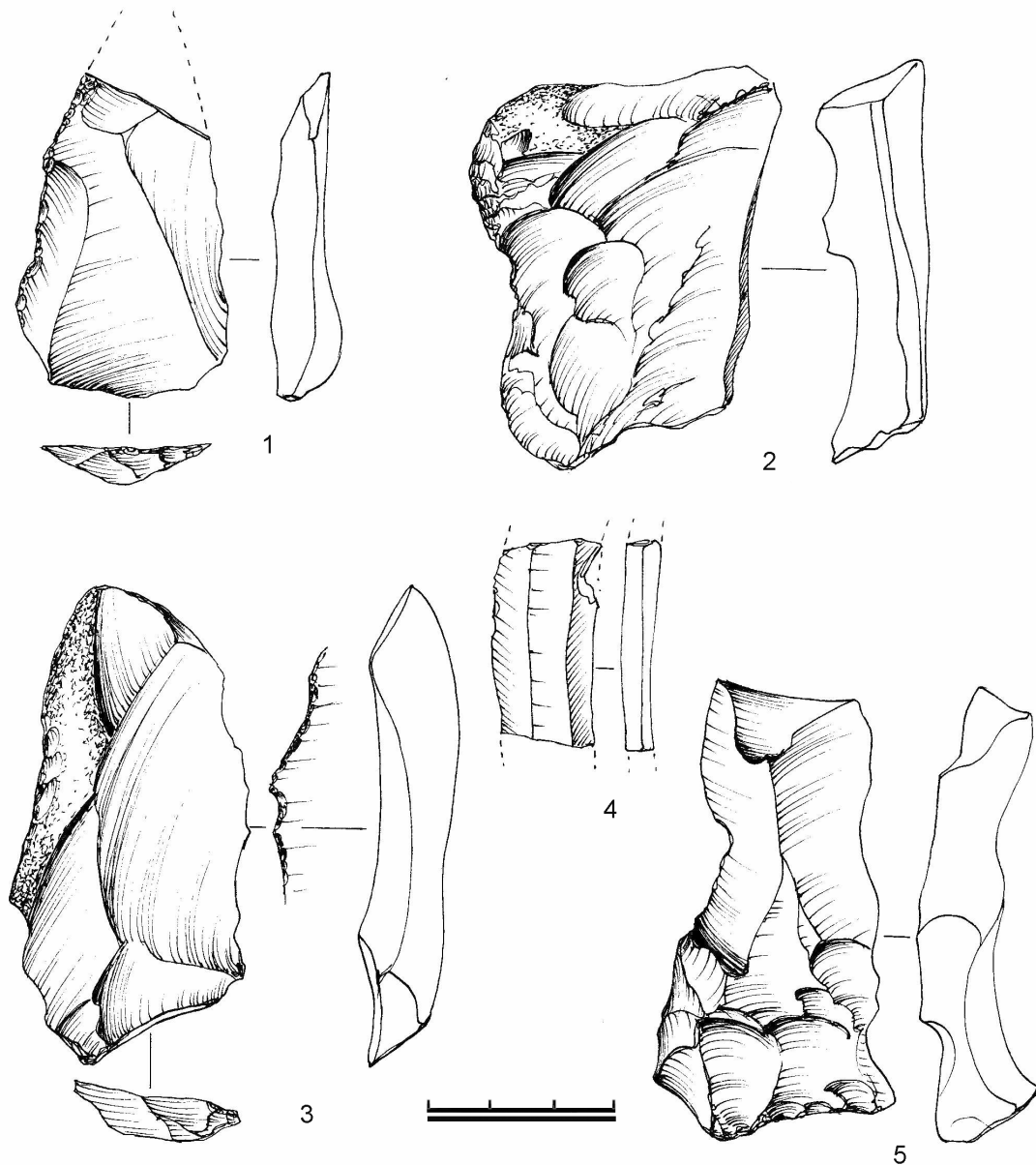

Рис. 7. Крем'яні вироби, виявлені у 2010 р.
Fig. 7. Flint artifacts, collected in 2010

Найближчі і найточніші аналоги знаряддям праці і загалом технології розщеплення каменю Пронятин II простежуються серед матеріалів культурного шару II Великого Глибочка I, який характеризує ГЛ-дата для цього горизонту приблизно 45 тис. р. тому

[Boguckij et al., 2009; Sytnyk et al., 2010]. Риси подібності поміж цими стоянками співпадають фактично по всіх головних параметрах [Ситник, Богущкий, 1998].

За геологічними висновками, культурний шар пам'ятки залягає власне в породах, порушених під час надгорохівського (надмезинського, надприлуцького) соліфлюкційного етапу. В окремих місцях археологічний матеріал залягає навіть нижче окремих смуг і “грив” горизонту Н горохівського викопного ґрунтового комплексу, який на цій височині був “розірваний” на окремі підгоризонти і місцями нашаровувався на відклади з археологічними матеріалами. Проте, як ми стверджували вище, не виключено, що у будові соліфлюкційної пачки частина матеріалу перероблена і постдубнівською соліфлюкцією, тобто ситуація може бути значно складнішою.

З різних глибин профілю шурфа Пронятин II 2010 р. були взяті зразки на ТЛ-датування. Аналізи здійснені в лабораторії Інституту наук про Землю університету Марії Кюрі-Скłodовської у Любліні доктором Ярославом Кусяком (рис. 3). У суглинках над культурним шаром маємо дві дати – **24,9±3,2** і **24,3±2,7 тис. р.** тому. На рівні культурного шару верхнього палеоліту отримано дату **25,9±3,1 тис. р.** тому. Нижче культурного горизонту, фактично уже в соліфлюкційному шарі, маємо ще одну дату – **31,1±3,7 тис. р.** тому (рис. 3).

Ці дати загалом свідчать про дубнівський вік культурного горизонту. Але, оскільки породи зазнали кріогенних деформацій, дати можуть бути дещо омолодженими.

Пам'ятка Пронятин II добре збережена, стратифікована, є одношаровою стоянкою з виразним археологічним матеріалом і достатньо презентабельною холодостійкою фауною (мамонт). При подальшому вивченні вона зможе поповнити наші знання про початковий етап верхнього палеоліту Волино-Поділля.

ЛІТЕРАТУРА

Аникович М.В.

- 1999 Начальная пора верхнего палеолита Восточной Европы // *Stratum plus. Культурная антропология. Археология.* – Кишинев. – С. 11–30.

Аникович М.В., Анисюткин Н.К., Вишняцкий Л.Б.

- 2007 Узловые проблемы перехода к верхнему палеолиту Евразии. – СПб. – 335 с.

Богущкий А.Б.

- 1986 Антропогенные покровные отложения Вольно-Подоллии // *Антропогенные отложения Украины.* – Киев: Наук. думка. – С. 121–132.
- 1987 Основные лессовые и палеопочвенные горизонты перигляциальной лесово-почвенной серии плейстоцена на юго-западе Восточно-Европейской платформы // *Стратиграфия и корреляции морских и континентальных отложений Украины.* – Киев: Наук. думка. – С. 47–52.
- 1990 Основные палеокриогенные этапы плейстоцена юго-запада Восточно-Европейской платформы // *Четвертичный период: методы исследования, стратиграфия и экология. Тезисы. VII Всесоюз. совещ.* – Т. 1. – Таллинн. – С. 65–66.

Богущкий А.Б., Богущкий О.А., Волошин П.К.

- 1998 Лесовий покрив Волинської височини // *Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра: 36. наук. праць.* – Луцьк: Надстир'я. – С. 105–107.

Вишняцкий Л.Б.

- 2008 Культурная динамика в середине позднего плейстоцена и причині верхнепалеолитической революции. – СПб. – 250 с.

Гладилин В.Н.

- 1976 Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. – К.: Наук. думка. – 229 с.

Ситник О.С.

- 1984 Нові пам'ятки кам'яного віку на Тернопільщині // *Матеріали до зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР.* – К. – Вип. I. – С. 33–34.

- 1995 Пам'ятки кам'яної та мідно-кам'яної доби на Тернопіллі // Тернопілля: сторінки історії. – Тернопіль. – С. 5–25.
- 2000 Середній палеоліт Поділля. – Львів. – 372 с.
- Сытник А.С.*
- 1980 Исследование Тернопольской палеолитической экспедиции // АО 1979 г. – М. – С. 343.
- 1989 Палеолит Приднестровской Подолии // Каменный век: памятники, методика, проблемы. – К. – С. 86–93
- Ситник О., Богущкий А.*
- 1998 Палеоліт Поділля: Великий Глибочок I. – Львів. – 144 с.
- Ситник О.С., Левчук М.Р.*
- 1993 Пізньопалеолітичний шар Великого Глибочка I // *Studia archaeologica*. – Львів. – № 1. – С. 45–50.
- Boguckij A., Lanczont M., Łacka B., Madeyska T., Sytnyk O.*
- 2009 Age and the palaeoenvironment of the West Ukrainian Palaeolithic: the case of Velykyi Glybochok multi-cultural site- *Journal Archaeological Sciences*. – Vol. 36. – P. 1376–1389.
- Lanczont M., Boguckij A.*
- 2007 High-resolution archive of climatic oscillations during Oxygen Isotope Stages 5–2 in the loess-palaeosol sequence at Kolodiiv (East Carpathian Foreland, Ukraine) // *Geological Quarterly*. – Warszawa. – 51 (2). – P. 105–126.
- Sytnyk O., Bogucki A., Lanczont M., Madeyska T.*
- 2010 The Dniesterian Mousterian from the Velykyi Glybochok site related to palaeoenvironmental changes // *Quaternary International*. – Vol. 220. – P. 31–46.

***Olexandr SYTNYK, Andrij BOGUCKI,
Ruslan KOROPETSKYI, Olena TOMENIUK,
Maria LANCZONT, Jaroslav KUSIAK,
Tereza MADEYSKA***

PRONIATYN II – SITE FROM THE BEGINNING OF EARLY PALEOLITHIC FROM VOLHYNIAN-PODILLIA HIGHLANDS

This article is dedicated to results of archaeological and geological researches of site Proniatyn II. According to its geological position and technical and typological features of collection of stone artifacts it is dated back to early stage of Upper Paleolithic period. This site has one well-preserved cultural layer and quite representative faunal remains. During the investigations, several samples for TL-dating were collected from the different depths of cross-section of the pit of Proniatyn II. They were analyzed by dr Jaroslav Kusiak (Lublin University) and following dates were obtained: $24,9 \pm 3,2$ and $24,3 \pm 2,7$ kyr. B.P. for the clayish soil under cultural layer; $25,9 \pm 3,1$ kyr. B.P. For the level of deposition of cultural remains; and $31,1 \pm 3,7$ kyr. B.P. for solifluctional layer on the bottom. Such data witness generally that cultural layer can be associated with Dubno fossil soil. But possible cryogenic deformations of deposits may cause some inaccuracy of obtained dates.